

ธรรมเพื่อความหลุดพ้น น้อมลงที่ใจ

หลวงปู่หล้า เขมปัตโต

วัดบรรพตคีรี (ภูจ้อก้อ) อ. คำชะอี จ. มุกดาหาร

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

มันเป็นโลกโกธาลอยู่ทุกเมื่อ ความแก่ ความเจ็บ ความตายแต่ละอย่าง ๆ มัน
เป็นโกธาลตามธรรมชาติ ไม่มีกลางวัน ไม่มีกลางคืน ไม่ลงกรรมาสน์อีกด้วย ไม่จบ
เกษียณอีกด้วย บรรลุอยู่ที่นี่ ลักษณะของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ประชุมกันเป็นกายที่เรียกว่า
“รูป” ก็โกธาลไปในทางบูดเน่าเปื่อย อยู่ไม่มีกลางวันกลางคืน ไม่จบเกษียณอีกด้วย ไม่
ลงกรรมาสน์อีกด้วย คุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นมหาโลกุตรคุณ ซึ่งรวมเข้า
ทั้งคุณของพระบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ทวด หรือท่านผู้มีคุณ หรือทั่วทั้งไตรโลกธาตุ ก็เป็น
เมืองขึ้นของคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็กลมกลืนกัน ไม่แสดงกัน คุณพระพุทฺธ
พระธรรม พระสงฆ์แท้ก็กลมกลืน ไหลเข้าสู่พระนิพพาน อันเป็นที่สุดทุกข์โดยชอบ
เป็นเมืองขึ้นของพระนิพพานอีก อันนี้ก็ไม่ลงกรรมาสน์ เป็นของจริง โกธาลอยู่ ไม่มี
กลางวันกลางคืน แต่ก็ไม่แย่งกรรมาสน์กัน ไม่ได้เป็นสงครามกัน ความจริงธรรม
ทั้งหลาย ไม่ได้เป็นสงครามกัน ธรรมส่วนไหนก็เป็นจริงอยู่ส่วนนั้น ไม่ได้แย่งกรรมาสน์
ไม่ได้หาเสียงธรรมฝ่ายโลกุตระ ก็เป็นจริงอยู่ ไม่มีกลางวันกลางคืนมีอยู่ ทรงอยู่ ธรรม
อันว่าธรรมทั้งหลายเป็นของที่มีอยู่ทรงอยู่ อันนี้ก็โกธาลอยู่ไม่มีกลางวันกลางคืน เป็น
จริงอยู่อย่างนั้น ใครจะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม ไม่ลงกรรมาสน์ ไม่จบเกษียณ ไม่มีเอวัง
เหมือนเราเทศน์ภายนอก สิ่งทั้งหลายเป็นของจริงอยู่ ไม่มีกลางวันกลางคืน ส่วนท่านผู้
พ้นไปแล้ว ก็เสียบสังคจากไตรโลกธาตุ ก็เป็นของจริงอยู่ ไม่มีกลางวันกลางคืน ผู้ที่เข้า
อนุภาติเสสนิพพานแล้ว แปลว่าธรรมอันไม่ตาย ก็เป็นของจริงอยู่ ไม่มีกลางวันกลางคืน
ไม่ลงจากกรรมาสน์อีกด้วย ไม่จบเกษียณอีกด้วย ไม่มีพรคมิพวกอีกด้วย ไม่แยกพรรค
แยกพวกอีกด้วย ขณาคติ สมมุติบัญญัติ ทฎฐุพุทฺธิ พระบรมศาสดาสอนว่า ให้รู้ตามเป็น
จริงด้วย ปฏิบัติตามเป็นจริงด้วย จะหลุดพ้นจากความหลงของตนเอง ตามเป็นจริงด้วย
การปฏิบัติพระพุทฺธศาสนาก็มีจุดหมายปลายทางแห่งเดียว เพื่อหลุดพ้นเท่านั้น พุทฺธ
ประสงค์ ธรรมประสงค์ สังฆประสงค์ พุทฺธศาสนา ธรรมศาสนา สังฆศาสนา ก็มี
ความหมายอันเดียวกัน พุทฺธหนทาง ธรรมหนทาง สังฆหนทาง คือหนทางพ้นทุกข์ ก็มี

ความหมายอันเดียวกัน พุทธแว่นส่องทาง ธรรมแว่นส่องทาง สังฆแว่นส่องทาง ก็มี
ความหมายอันเดียวกัน พุทธทางร่มเย็น ธรรมทางร่มเย็น สังฆทางร่มเย็น ก็มีความหมาย
อันเดียวกัน พุทธโลกุตระ ธรรมโลกุตระ สังฆโลกุตระ ก็มีความหมายอันเดียวกัน พุทธ
ทรัพย์ ธรรมทรัพย์ สังฆทรัพย์ ก็มีความหมายเดียวกัน คือทรัพย์ภายใน ถ้าทรัพย์ภายในมี
ทรัพย์ภายนอก ก็ค่อยเป็นค่อยไป แต่ทรัพย์ภายในไม่อันตรธาน ทรัพย์ภายนอก
อันตรธานเป็นขึ้น ๆ ลง ๆ เหมือนฟ้าแลบ ลากก็ดี ยศก็ดี สรรเสริญก็ดี เท่ากับฟ้าแลบ
เวลาฟ้าไม่แลบมีมากกว่าฟ้าแลบ อุปมาเหมือนเวลา เสื่อมลาภ เสื่อมสุข เสื่อมสรรเสริญ
เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นของจริงมีอยู่ ไม่มีกลางวัน กลางคืน เราก็ไม่มีปัญหาที่จะสงสัย
พระพุทธศาสนา ธรรมศาสนา สังฆศาสนา พุทธศาสนา ธรรมศาสนา สังฆศาสนาก็มีอยู่
ที่สกลกาย วาจา ใจของเรา ที่เราประพฤติ ถ้าเราจะย่อลงเป็นสาม กายพุทธ วิจิพุทธ มโน
พุทธ กายธรรม วิจิธรรม มโนธรรม กายสงฆ์ วิจิสงฆ์ มโนสงฆ์ หมายความว่า ในสิ่งที่ไป
ในทางถูกน้อมพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ลงมาเป็น ๓ ปิฎก อยู่ในปิฎกกายบ้าง ปิฎก
วาจาบ้าง อยู่ในปิฎกใจบ้าง แต่ว่าปิฎกกาย ปิฎกวาจา เป็นเมืองขึ้นของปิฎกใจอีก
เหมือนกัน ย่นลงมาเป็นเอกนิบาต ทีนี้

ศีล ๕ ข้อเป็นอารมณ์ของกรรมฐานเหมือนกัน ก็จัดเป็นศีลและสมาธิอยู่ในตัว
เพราะตัดสินลงใน ณ ที่นั้นแล้วทีนี้ ผู้ไม่มีปัญญาก็รักษาศีลไม่คุ้ม ก็มีทั้งสติ ทั้งปัญญาใน
ขั้นนั้น ก็เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา รวมลงในขณะเดียว อยู่แห่งเดียวกัน เพราะเป็นของ
อัญญะมัญญะเสมอกัน หน้าที่ดี ตาก็ดี จมูกก็ดี เป็นพลังรวมอยู่ที่แห่งเดียวกัน หนังก็นึก
ก็ดี เอ็นก็ดี ก็เป็นพลังอยู่ที่แห่งเดียวกัน อัญญะมัญญะซึ่งกันและกัน อยู่อาศัยซึ่งกันและ
กัน เป็นน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอยู่ในขณะเดียวกัน ศีลเป็นของสำคัญในทางพระพุทธศาสนา
เมื่อศีลเป็นเบื้องต้น สมาธิก็เป็นเบื้องต้น ปัญญาก็เป็นเบื้องต้น เบื้องต้นของพรหมจรรย์
ในทางพระพุทธศาสนา พรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนาเบื้องต้น หมายถึงศีลห้า เป็น
แก่นของพรหมจรรย์เป็นรากแก้ว เหตุฉะนั้น สังคายนาครั้งที่ ๑ พระมหากัสสปะมหา
เถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์จึงทรงพระมติว่า ควรสังคายนาพระวินัยก่อน เพราะพระวินัย
เป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา จึงให้พระอุบาลีเป็นผู้วิสันนา เพราะท่านเป็นผู้
แตกฉาน รักษาศีลก็คือรักษาตัวเอง ก็คือรักษาพระพุทธศาสนา ธรรมศาสนา สังฆศาสนา

สมาธิปัญญาหรือจาคะ ก็มีความหมายอันเดียวกัน ให้ท่านรักษาศีลภาวนาเพื่อ
หวังจะชำระโลภ โกรธ หลงของตนให้หายไปทีละเล็กละน้อยจนถึงที่สุดทุกข์โดยชอบ

เพราะเห็นภัยในวัฏสงสารอย่างเต็มที่ เห็นภัยโลภ เห็นภัยโกรธ เห็นภัยหลง เพราะ โลภ โกรธ หลง เป็นพิษพาให้เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในวัฏสงสารที่เรียกว่า อวิชชา จะเอากองทัพอวิชชา จรณสัมปันโน อวิชชา จรณสัมปันโน ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญาตัวเอง ไปต่อสู้กับอวิชชาที่เรียกว่าวัฏจักรที่ว่า อวิชชานะ วัฏจักรเพราะหมุนเวียนพาให้เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่ต้องการอยากจะทำท่องเที่ยวในวัฏสงสาร เพราะเห็นภัยอย่างเต็มที่ เห็นภัยเกิด เห็นภัยแก่ เห็นภัยเจ็บ เห็นภัยตาย เห็นภัยจี๋ เห็นภัยปล้น เห็นภัยหิว เห็นภัยอยาก เห็นภัยเหนื่อย เมื่อยล้า เห็นภัยหนาว เห็นภัยร้อน เห็นภัยปวดอุจจาระปัสสาวะ เห็นภัยในสกลกายต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างมีแต่ภัยในสกลกายสรรพโรคทั้งปวงก็เกิดขึ้นที่กายนี้เป็นทุกข์อันหนึ่ง ที่เรียกว่า กายทุกข์ ทุกข์ทางกาย เพราะกายเป็นก้อน เป็นท่อน หนาวก็มากระทบ เย็นก็มากระทบ คำว่าปวดอุจจาระ คำว่าปวด รสของความปวดก็คือ อะไรก็คือทุกข์ ปวด ปัสสาวะ รสของความปวดคืออะไร ก็คือทุกข์ให้ปรากฏขึ้น เมื่อเราจะยึดถือหรือไม่ยึดถือก็ตาม มันก็โทรศัพท์ให้เรา รู้จัก ถ้าเราไม่ใช่คนโง่ คนไม่เห็นทุกข์ ก็ไม่ยินดีใน การที่จะพ้นทุกข์ ก็ต้องเห็นทุกข์เสียก่อน เช่น พระบรมศาสดาก็ต้องเห็นทุกข์แก่ ทุกข์ เจ็บ ทุกข์ตาย เสียก่อน จึงทรงยินดีในทางปฏิบัติเพื่อจะออกจากกองทุกข์ อุปสรรคเป็นยาวิเศษ ถ้าไม่มีอุปสรรคในเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในสกลไตรโลกธาตุ มนุษย์ สัตว์ เทวดา มาร พรหม ก็จะยินดีอยู่แต่เพียงแค่มนุษย์ ไม่น้อมถึงพระนิพพาน มนุษย์โลก เทวโลก สัตว์โลก พรหมโลกซึ่งมีชาติเป็นต้นแล้ว ต้องถูกเขี่ยแก่ ถูกเขี่ยเจ็บ ถูกเขี่ยตายอยู่ ไม่มีกลางวันกลางคืน เกิดขึ้นแล้วแปรปรวน แล้วแตกสลาย ไม่มีอะไรยั่งยืนคงทนอยู่

เมื่อโลกคือสกลกายก็ดี สกลชาติภพก็ดี สิ่งที่มีวิญญูณครองสิ่งที่ดี ที่ไม่มีวิญญูณครองสิ่งที่ดี ซึ่งอยู่ได้อ่านาจนิจจังหมดทีนี้ เรา ๆ ท่านทั้งหลาย จะมาฝืนอวดดี บั่นน้ำให้เป็นตัว ให้อนิจจังเหล่านี้อยู่ในวงแขนตาไม่ความประสงค์ของตัว มันก็เป็นไปไม่ได้ เมื่อเป็นไปไม่ได้ ก็จะเป็นจะยกธงขาวต่อคำสอนของพระบรมศาสดา พิจารณาตามความเป็นจริง เพื่อดำรงความหลงของตนไม่ให้ติดต่อยู่ มิฉะนั้นก็ไม่ทันกับความหลงของคนอื่น เพราะความหลงมีเวลามากกว่า การต่อสู้กับความหลงมีเวลาน้อย ธรรมดาคนปล้ำกัน ผู้มีกำลังมาก จึงสามารถปล้ำเขาให้ล้มลง ถ้ากำลังน้อยก็ปล้ำเขาไม่ลง ถ้ากำลังของปัญญามาก ความหลงก็แสดงปาฏิหาริย์ไม่ได้ ไม่มีปาฏิหาริย์ หลงตัวเดียว พาให้ท่องเที่ยวในวัฏสงสารทีนี้ ใครเป็นผู้หลง นอกจากใจ ก็ไม่มีอันใดจะหลงใจ นอกจากใจก็ไม่มีอันใดจะรู้เท่าใจ นอกจากใจก็ไม่มีอันใดจะปฏิบัติใจ นอกจากใจก็ไม่มี

อันใดจะเห็นคุณในใจ นอกจากใจที่ไม่มีอันใดจะเห็นโทษในใจ ตกลงเป็นงานของใจอันเดียว งานของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของกาย เพราะเขาเป็นผู้พ่วง ไม่เป็นหัวรถจักร หัวจักรพาเขาหมุนไป เขาไม่เป็นผู้บงการ เขาไม่ใช่นายทุน จะทำผิดหรือทำถูกก็ขึ้นอยู่กับเมืองใจ การทำถูกทำอยู่ที่เมืองไหนครั้งไหน การทำผิดทำอยู่ที่เมืองไหนครั้งไหน เวลาใด ก็อยู่ที่เมืองใจ ครั้งใจนั้นเอง ใครจะเป็นผู้รู้ถูกรู้ผิดทีนี้ ใจต้องรับรองตนเอง ไม่มีใครจะมารับรองได้ ตาก็ไม่มารับรอง หูก็ไม่มารับรอง จมูกก็ไม่มารับรอง ลิ้นก็ไม่มารับรอง กายก็ไม่มารับรอง ไม่รับประกันให้ เพราะเขาไม่ได้บงการ เพราะเขาไม่ได้เป็นนายก เพราะเขาไม่ได้เป็นหัวจักร เพราะเขาไม่ได้เป็นผู้ขับ

เขาก็คลาย ๆ กับรถ ทีนี้จะชำรุดทรุดโทรมก็เป็นหน้าที่ผู้ขับรถ จะปฏิบัติ จะฟัง หรือไม่ฟัง ก็ขึ้นอยู่กับธรรมชาติที่ปฏิบัติถูกบ้าง ไม่ถูกบ้าง ถึงจะปฏิบัติถูกสักเพียงไหนก็ตาม ถ้าเหลือวิสัย รถคันนั้นมันก็ต้องปล่อยตามเรื่องผู้ท่องเที่ยวในวัฏสงสาร ก็คือจิตใจที่หลง ๆ โหล ๆ หล้า ๆ นั่นเอง บางแห่งก็เรียกว่าวิญญาณ บางคำก็เรียกว่าจิต บางคำก็เรียกว่ามโน ภาษาอื่นเขาเรียกว่า เซลล์ หรืออะไรไม่ทราบเขา ก็มีความหมายอันเดียวกัน ใจดวงเดียวไม่เกี่ยวกับการส่งสาย ถ้าใจเป็นหนึ่ง ธรรมก็เป็นหนึ่ง ไปในทางถูก ก็เหมือนกัน ไปในทางผิดก็เหมือนกัน ถ้าไปในทางผิด มันก็ลงเป็นหนึ่งเหมือนกัน สมมติว่าเรตกลงใจจะฆ่ามนุษย์ มันก็ลงเป็นหนึ่งเหมือนกัน จึงตกลงฆ่าได้ เรตกลงใจจะรักษาสีล ภาวนา มันก็ลงเป็นหนึ่งเหมือนกัน มันจึงทำได้

คำว่าทำใจให้ว่าง มันก็กินความกว้างหนักหนา ไม่รู้ว่าว่างในชั้นไหน ๆ พวกที่มีศีลบริบูรณ์ เว้นจากปาณาติบาต กาเม หรือมิฉฉาจาร เขาก็ว่างจากความชั่ว ในตอนนี้จิตของเขา แต่ส่วนความดี มันก็ว่างจากความผิดในตอนนั้น ๆ เช่นเรากินอาหาร มันก็ว่างจากหิว ไปเป็นคำ ๆ จนถึงสมมติว่าอิ่ม เป็นวาระหนึ่ง ๆ คนทั้งหลายชอบพูดกันว่า จงภาวนาทำจิตให้ว่าง พุดง่าย แต่ฟังยาก ไม่รู้ว่าว่างอยู่ในชั้นไหน ๆ ใครพูดก็ได้ พุทโธ พุทโธ แปลว่า ผู้รู้ ไม่รู้ว่ารู้อะไร ผู้เขาไปลัก เขาก็รู้อยู่ ก็พุทโธซี้ล็กก็มี ถ้าอย่างนั้นเขาก็รู้ว่าเขาไปลักอยู่ พุทโธ ผู้รู้ แปลว่าละชั่ว ทำดี รู้ละชั่ว ทำดี เรียกว่าพุทโธ แต่พุทโธย่อมมีขอบเขต ผู้รู้ก็มีขอบเขต จิตว่างก็มีขอบเขต ถ้าอย่างนั้นมันก็ฝืนฝืนกัน จิตว่างถึงพระโสดาบัน จิตเป็นพุทโธถึงพระโสดาบัน จิตเป็นธัมโมถึงพระโสดาบัน จิตเป็นสังโฆถึงพระโสดาบัน สมาธิพระโสดาบัน ศีลพระโสดาบัน ปัญญาพระโสดาบัน ศรัทธาพระโสดาบัน วิริยะพระโสดาบัน ความเชื่อสดีของพระโสดาบัน สมาธิความตั้งมั่นของพระ

โศดาบัน ปัญญาความรอบรู้ของพระโศดาบัน นับแต่จำพวกนี้ไป จึงมีประมาณในทาง พระพุทธศาสนา ต่ำกว่านั้นจะเอาเป็นประมาณไม่ได้ กระจายกระจายกันขึ้นไม่ติด พระโศดาบันทำสิ่งใดในทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวแก่การงานอะไรก็ตาม หวังเพื่อพ้นทุกข์ ในวัฏสงสารโดยด่วนเท่านั้น มีเจตนาอันเดียว ไม่มีเจตนาอันอื่นมาปะปนให้เป็นปัญหา สอดแทรก จะพ้นหรือไม่พ้น ก็เชื่อลงในอันเดียวเท่านั้น ไม่สงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วไม่ลังเล พระโศดาบันต้องเว้นอบายมุขทุกประเภท จึงทรงพระนามว่าสุ ปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฆ์ ต่ำกว่านั้นลงมา พระบรมศาสดาไม่รับรอง เพราะหลาย บางที บางทีก็ไปนรกบ้าง บางทีก็ไปสวรรค์บ้าง บางทีก็ไปพรหมโลกบ้าง บางทีก็ไปเป็นเปรตตอสุรกายบ้าง เพราะยังไม่ปิดประตูใจอันไปในทางผิด ถ้าหากว่าทำบุญบ้าง ไม่ได้ทำ บ้าง เวลาจะถึงมรณภาพ ก็ระลึกถึงบุญของตนเสีย ระลึกถึงบุญของตนแล้วสิ้นลมปราณ ในขณะนั้นก็ไปสู่บุญของตน หมดอาชุขย์ก็มาสู่บาปที่นี้ เวียนวัดปิดละหวิงอยู่อย่างนั้น ถ้าหากว่าเวลาใกล้จะตาย ก็ระลึกถึงบาปที่ตนทำไว้เสียซะคำว่า “ชะ” เป็นคำอีสาน เสียเป็น คำสมัยรัชกาลที่ ๖ แต่ทุกวันนี้หลงไปไม่เข้าใจเขาพูดกัน เพราะมีคำเพิ่มมากในภาษา อีสาน ในภาษาภาคกลาง ก็เพราะเป็นผู้่อ้นภาษา

ถ้าเรายังไม่ถึงพระโศดาบัน เราก็ยังไม่เข้าใจในปฏิปทาของเรา เพราะไม่รับรอง ในว่า เพราะเกรงว่าจะเป็นว่าวเชือกขาด พระโศดาบันในทางฆราวาสมีตั้งแสน ๆ ล้าน ๆ ครั้งพุทธกาล สกทาคามีก็เหมือนกัน อนาคามีก็เหมือนกัน พระอรหันต์ก็มีเหมือนกัน เรื่องโลก เรื่องสงสาร เราทราบชัดกันคืออยู่แล้วว่า เป็นไปด้วยความเกิดขึ้น แปรปรวน และแตกสลาย เราจะเพลินไปสักเพียงไหน ก็มีอยู่เพียงนั้น ไม่เป็นไปตามความเพลินของเรา เราจะทะเยอทะยาน หรือไม่ทะเยอทะยาน ก็เป็นจริงอยู่เพียงนั้น การประพฤติ พรหมจรรย์เพื่อหวังโลกุตระหนึ่งขณะจิต ก็ยังคิดว่าการประพฤติพรหมจรรย์พอเป็น นิสัยตั้งล้าน ๆ ขณะจิต การประพฤติพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนา มี ทาน ศีล ภavana เป็นต้น หวังเพื่อพ้นทุกข์โดยด่วนในปัจจุบัน ชาตินั้นสร้างบารมีมานานแล้ว บันดาลให้นิยมชมชอบ มีเรื่องทดสอบตนเอง ถ้าหากว่า จิตใจของเรายังตะเกียกตะกาย ในทางวัตถุนิยมอยู่ เราก็ตัดสินตนเองได้ว่า ความหลงของเรายังมีกำลังมาก ถ้าหากว่า เรา เห็นภัยในวัฏสงสาร ถ้ามีอุปสรรคเป็นยาวิเศษให้ชวนคิดอยู่เสมอ ๆ ไม่ไว้ใจอันใด ไว้ใจ ในตาก็ไม่ได้ ไว้ใจ ในหูก็ไม่ได้ ไว้ใจในจมูกก็ไม่ได้ ไว้ใจในลิ้นก็ไม่ได้ ไว้ใจในกายก็ ไม่ได้ ไว้ใจในใจก็ยัง เพราะใจยังไม่ฝึก จะไว้ใจก็ไม่ได้ เพราะฝึกยังไม่เต็มที่ คล้าย ๆ กับ

มาฝึกยังไม่ดี ก็ไวใจไม่ได้ เมื่อไม่ไวใจในวิถีสงสาร ก็คือไม่ไวใจในความทุกข์ ก็มี
ความหมายอันเดียวกัน เมื่อตื่นอยู่ด้วยสติในวิถีสงสาร ไม่คุ้นเชื่องอันใด ก็เรียกว่าเป็นผู้มี
ศีล เป็นผู้ที่มีสมาธิ เป็นผู้ที่มีปัญญายู่ในตัว เป็นผู้เห็นธรรมอยู่ในตัว ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้น
เห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม พระบรมศาสดายืนยัน ถ้าหากว่าเราตัดสินลงดี ๆ
แล้ว โลกนี้เต็มไปด้วยกองทุกข์ เต็มไปด้วยแค้น เต็มไปด้วยเจ็บ เต็มไปด้วยตาย เต็มไปด้วย
ไม่มีอะไรจริงยั่งยืน เต็มไปด้วยไม่มีใครเป็นเจ้าของ เกิดมาแล้วก็แปรปรวนแตกสลาย ถ้า
เราเห็นชัดด้วยปัญญาอย่างนี้ อยู่พร้อมกับลมหายใจเข้าออกก็ดี หรือพร้อมกับก้าวขาออก
เดิน กับเวลาเราปฏิบัติเดินจงกรมก็ดี เวลาเรานั่งสมาธิก็ดี ถ้าไปเห็นล่องหนก็ดี เหาะเหิน
เดินอากาศก็ดี ก็อยู่ได้อานาจนิจจังเหมือนกัน ถ้าหากว่าไม่อยู่ได้อานาจนิจจัง พระโมค
คัลลანะทำไมไม่เหาะ อยู่ถึงทุกวันนี้ก็เสื่อมสูญไปแล้ว ท่านก็เข้าสู่อนุปาติเสสนิพพาน
ไปแล้ว ไฉน ไฉน ในโลกล้วนอนิจจัง ไฉน ไฉน ในโลกล้วนทุกข์ ไฉน ไฉน ในโลกล้วนอนัตตา ผู้ใด
พิจารณาอนิจจัง ทุกข์ อนัตตา ให้เห็นพร้อมกันในขณะเดียว พร้อมกับลมเข้าออก ผู้นั้น
ก็จะเบื่อหน่าย คลายเมา ในวิถีสงสาร จะสิ้นความสงสัยในวิถีสงสาร จะเป็นตัวมหาศีล
จะเป็นตัวมหาสมาธิ จะเป็นตัวมหาปัญญา จะเป็นภavanaไม่เรียงแบบ จะไม่ตื่นโง่
ของผู้ใดทั้งสิ้น จะไม่ตื่นโง่ภายนอกทั้งสิ้น จะเป็นธรรมชั้นสูง จะเป็นธรรมที่มี
ขอบเขต จะเข้าสู่โลกุตระธรรม มีสุคติเป็นเบื้องหน้า สุคติทางใจเหมือนพระจันทร์ในวัน
ข้างขึ้น ลมเข้ามีทั้งเกิดขึ้น มีทั้งแปรปรวน มีทั้งดับไป ลมออก มีทั้งเกิดขึ้น มีทั้ง
แปรปรวน มีทั้งดับไป ส่อแสดงให้เห็นว่า เป็นสังขารอันละเอียดอยู่แล้ว เป็นโลกอัน
ละเอียดอยู่แล้ว เป็นปัจจุบันโลกอยู่แล้ว อดีตคืออะไร ย่นลงมา คือลมเข้าออกที่ล่วงไป
แล้ว อนาคตคือลมเข้าออกที่ยังไม่มาถึง ปัจจุบันคือลมเข้าออกที่กำลังเป็นอยู่ ที่ให้เห็น
เป็นพยานเอก เป็นตัวมหานิจจังในฝ่ายกายสังขารอันละเอียด ส่วนจิตสังขารที่บัญญัติ
ว่า ลม ๆ ๆ ๆ แต่ละคำ แต่ละคำ ก็มีเกิด มีแปรปรวน มีดับไป เป็นแต่ละคำ ๆ พร้อมกัน
เหมือนพยับแดด เมื่อเป็นดังนี้ ในไตรโลกธาตุทั้งหลาย ทั้งละเอียด ทั้งประณีต ทั้งไกล
ทั้งใกล้ ทั้งภายนอก ทั้งภายใน ทั้งที่มีวิญญาณครองสิ่ง และไม่มีวิญญาณครองสิ่ง ก็
เกิดขึ้นแล้วแปรปรวนและแตกสลายอย่างผืนผายอยู่ ถ้าหากว่า จิตใจจะมาเหนียวรั้งเอาสิ่ง
เหล่านี้ไว้ในวงแขนของตน ให้เป็นสมบัติพิสดานโดยจริง ๆ จัง ๆ เพื่อความสุขแล้ว
ประตูของความเบื่อหน่ายก็ไม่เปิด เพราะเป็นของไม่จริงยั่งยืน มันเกิดขึ้นเอง มัน
แปรปรวนเอง มันแตกสลายเอง แต่หากว่า จิตผู้รู้ก็เป็นแต่สักว่าผู้รู้ จิตที่ดี ลมที่ดี ผู้รู้ที่ดี

มิได้เป็นสงครามกัน แต่ความหลงไปเป็นสงครามกันต่างหาก ความหลงว่าเรา ว่ากู ของกู มึง ของมึง นี่เป็นความหลงสำคัญมากของท่าน ของเธอ ของกระผม ของดิฉัน ของพระเดชพระคุณ ก็มีความหมายอันเดียวกัน นอนใจในวิภังขาร กับนอนอยู่ในหลุมถ่านเพลิง ก็มีความหมายอันเดียวกัน นอนใจในความหลงของคนที่ยังไม่พ้นเป็นพระอรหันต์ กับนอนในหลุมถ่านเพลิงก็มีความหมายอันเดียวกัน นอนใจอยู่ในคุก ในตาราง คุกกิเลส คุกโลก คุกโกรธ คุกหลง ก็มีความหมายอันเดียวกัน กับนอนใจในหลุมถ่านเพลิง

โพธธา พระบรมศาสดาสอนให้ตื่นอยู่ด้วยสติ จงอย่านอนใจเนื้อ พุทธบริษัททั้งหลาย ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เดี่ยวพวกเธอทั้งหลายจะเสียใจในภายหลังนะ เวลาที่กำลังวังชา จงรีบเร่งภาวนา เพื่อพ้นทุกข์ในวิภังขารเสียเถิด เดี่ยวจะเสียใจในภายหลัง เราตถาคตเมตตาพวกเธอทั้งหลาย จึงบอกด้วยความสุภาพ ไม่ได้ข่ม ไม่ได้ชวนเชื่อ ไม่ได้ข่มเหง ความไม่ยินดีในโลกทั้งปวงขณะต้นหา ขณะกองทุกข์ด้วย ขณะพืชที่จะปลูกไปในภพต่อ ๆ ด้วย ถ้าไม่ยินดีโดยการแยบคาย ไม่ใช่ไม่ยินดีได้ยืนตามสัญญา ผู้ที่เอือมระอาในวิภังขารอย่างแยบคาย ไม่ได้เอือมระอาแบบมีโกรธสัมปยุต ผู้นั้นมีศีลสมาธิ ปัญญา ของเขามีกำลังแล้วมีพลังรวมกันแล้วเป็นเชือก ๓ เกลียว เขาจะไม่มาท่องเที่ยวในวิภังขารนานอีกเลย ผู้ใดตะเกียกตะกายแต่ในทางวัตถุนิยมถ้อยเดียว ไม่มองเหลียวดูทางพ้นทุกข์ในวิภังขารเป็นเหตุให้เนิ่นนาน ในทางพ้นทุกข์ในวิภังขาร เพราะบารมียังอ่อน อินทรีย์ยังอ่อน สตินทรีย์ วิริยอินทรีย์ ปัญญินทรีย์ สมามินทรีย์ยังอ่อน เห็นดินขณะเดียวก็เห็นไตรโลกชาติ เพราะไตรโลกชาติเต็มไปด้วยธาตุดิน เห็นน้ำขณะเดียวกันก็เห็นรอบไตรโลกชาติ นั่งอยู่บัลลังก์เดียวก็เห็น เพราะไตรโลกชาติเต็มไปด้วยน้ำ เห็นไฟภายนอกขณะจิตเดียว ก็เห็นรอบไตรโลกชาติ เพราะไตรโลกชาติเต็มไปด้วยไฟภายนอก เรียกว่าเห็นธาตุ เห็นธรรม ก็เหมือนกัน เห็นความแก่ เจ็บ ตาย แต่ละอย่าง แต่ละอย่าง ก็เหมือนกัน เห็นในปัจจุบันชัด ก็เห็นรอบในไตรโลกชาติ ทั้งอดีตด้วย ทั้งอนาคตด้วย ทั้งปัจจุบันด้วย เห็นความตายชัดในปัจจุบัน ความตายในอดีต อนาคตก็ต้องชัด ไม่ต้องสงสัยอีก ถ้าอย่างนั้นก็เห็นตามสัญญา ถ้าไปสงสัยอีก ได้ยินแต่เขาว่า แก้วเจ้าขา กินข้าวกับกล้วย ถ้าเห็นชัดด้วยปัญญาของตนแล้วก็ไม่ต้องสงสัย ไม่ได้สงสัยโลกด้วยจดหมายโกหกพกลมกัน ทุกวันนี้ ดิฉัน ผม อาตมาภาพในทางนี้ก็สบายดีออก ก็พูดตามสมมติ ในเวลาไม่เจ็บป่วยก็พูดตามสมมติ แต่ความจริงแล้วยังไม่พ้นทุกข์ในวิภังขาร จะเอาความสบายมาแต่ที่ไหน ถ้าจิตใจมีกิเลสอยู่ก็พูดกันตามสมมติ คนหนึ่ง

อยู่จังหวัดพังงา เขาเขียนจดหมายมาหา บ้านเมืองของเขา บ้านของเขาก็เป็นที่ถาวรมั่นคง เขาบอกว่าที่พักชั่วคราว บ้านของเขาก็ถาวร มั่นคงอยู่ เขาก็บอกว่าที่พักชั่วคราว ที่พักชั่วคราวจริงอยู่ เพราะไม่อยู่พอร้อยปีก็ตาย เรียกว่าพักชั่วคราว ไม่ว่าแต่เท่านั้น เห็นความตายอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ก็มีกำลัง ก็ไม่เพลिनในวิถีสงสารจนลืมตัว ผู้ใดเห็นภัยในวิถีสงสารอย่างเต็มที่ ผู้นั้นเป็นภิกษุอย่างเต็มที่ จะเป็นหัวหน้าหัวหน้าสักเพียงไหนก็ตาม จะเป็นเพศอะไรก็ตาม ภิกษุในทางปรมาตม์ พระบรมศาสดายืนยัน ความเห็นภัยในวิถีสงสารอย่างเต็มที่กับความดับเพลिनในวิถีสงสารอย่างเต็มที่ที่มีรศชาติเป็นอันเดียวกัน ความไม่นอนใจในวิถีสงสารกับความไม่นอนใจในกิเลสของตน ก็มีความหมายอันเดียวกัน เว้นไว้แต่ไม่ต้องการ คราวไหนที่จิตใจอยู่ห่างเหินกรรมฐาน พอได้ยินเสียงอะไรตูม ก็สะดุ้งผวา เพราะกิเลสตันหากแล้วตาย คราวไหนมีสติอยู่กับกรรมฐาน อะไรตูมลง มันก็เฉย มันไม่สะดุ้ง เราสังเกตใคร ๆ สังเกตก็รู้ดี เห็นคุณในปัจจุบัน พวกที่วางของตูม ๆ ตาม ๆ ก็คือสติไม่อยู่ที่ หลวงปู่มั่น จับของไม่มีกระทบกระเทือน จับขึ้นก็รู้ วางลงก็รู้ หลวงปู่มั่น

ถ้าหัดให้มีสติอยู่กับตัวก็ภาวนาง่าย สังเกตดู เราก็รู้จักเวลาจับสิ่งของ เปรี๊ยะปรั๊ยะ เพราะสติไม่อยู่กับตัว ไม่อยู่กับที่จับ ไม่อยู่กับที่วาง เดี่ยวเรากำหนดลมหายใจเข้าออก แล้วเดี๋ยวจิตก็ไปจับอันนั้น เดี่ยวจิตก็ไปจับอันนี้ ธรรมดาอยากเหมือนกัน เหมือนลิง มันขึ้นอยู่กับความยินดี มันก็ขึ้นอยู่กับความพอใจอีกด้วย ขึ้นอยู่กับความเชื่ออีกด้วย จิตที่ไม่ธรรมดา ก็คล้าย ๆ กับร่างกายไม่อาบนํ้า ไม่ธรรมดาในทางธรรมะ ก็คล้ายกับว่า ร่างกายที่หิวอาหารแล้วไม่รับประทานให้มัน จิตกินอาหารอยู่ไม่มีกลางวันกลางคืน คือนึกคิดก็ให้นึกคิดไปในทางที่ดี ก็เรียกว่ากินอาหารดี ถ้านึกคิดไปในทางเบียดเบียนตนและผู้อื่น ออกจากธรรมของพระบรมศาสดาแล้ว ก็เรียกว่าจิตกินอาหารไม่ดี พบอะไรก็คว้าใส่ปากเจอ ก้าง จิตเป็นของนึกคิดแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ไม่เอามาดื่มมากิน มาฉิน มาทาน ตาสำหรับดูสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ก็ไม่ต้องดู เช่น ดูหนัง ดูละคร ดูลิเก เป็นต้น ดูหนังก็ดูหุ่น ดูหุ่นก็ดูหนัง โทรทัศน์ก็เหมือนกัน สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ก็ไม่ฟังเสียงร้องเพลง แต่ฟังเพื่อน้อมมาเป็นธรรมก็เป็นสถานหนึ่ง ฟังเพลिनไปกับเขา มันก็ขัดต่อศีลธรรมของเราอีกเหมือนกัน นันทิ ความเพลिन

แก่ เราก็เห็นเต็มตา เจ็บ เราก็เห็นเต็มตา ตาย เราก็เห็นเต็มตา ตายจากเช้า สาย บ่าย เทียง เราเกิดมาเลื่อนตำแหน่งมาหลายตำแหน่งแล้ว เกิดมานิด ๆ หน่อย ๆ เลื่อนตำแหน่งมาตัวโต ๆ ปฏิสนธิในครรภ์พระมารดา เลื่อนตำแหน่งใหญ่โตขึ้น มีหู มีตา จนถึงเลื่อน

ตำแหน่งคลอออกมา เลื่อนตำแหน่งมาจนถึงเป็นคุณหนู เป็นเด็กชาย เด็กหญิง เป็นนาง
นั้น นางนี้ ก็ว่าตามโบราณ เป็นคุณนั้น คุณนี้ เป็นคุณยาย เป็นคุณตา เลื่อนไปอีก เลื่อนไป
อีก เลื่อนตำแหน่งไปอีก ก็เลื่อนเข้ากองไปที่นี้ แต่จิตใจนั้นเลื่อนตำแหน่งออกจากบาปมา
หาบุญหรือไม่ก็เป็นอีกสถานหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่เจ้าตัวจะพิจารณาตัวเอง ของใครของมัน
จะใส่ร้ายป้ายสีกันก็ไม่ได้ กายแก่เป็น ชราเป็น ตายเป็น แต่จิตตายไม่เป็น จิตตายมี ๒
อย่าง ตายจากความดีหนึ่ง เรียกว่าจิตตาย จิตตายชั้นสุดท้าย คือตายจากกิเลส ไม่มีกิเลส
เรียกว่าตายสุดท้าย ไม่เกิดอีก ที่เรียกว่าจิตไม่ตายก็มีอยู่ ๒ ประเภท จิตไม่ตายเพราะ
ศีลธรรม เพราะปฏิบัติศีลธรรมอยู่ จิตไม่ตายเพราะถึงพระนิพพาน ไม่มาเกิด แก่ เจ็บ ตาย
อีกอันนั้น ที่นี้ท่านผู้ใดเคยภาวนาอันใด ก็ภาวนาลง อย่าไปสงสัยพระพุทธศาสนา
พระพุทธศาสนาอยู่ที่ไหนละ ถ้ามั่นใจอย่างนั้น เอากำปั้นตีหน้าอกตนเอง นี่ ๆ ๆ บอก
อย่างนั้น อริยมรรค อริยธรรมอยู่ที่นี่รชน ผู้ชอบพิจารณาสกลร่างกายก็พิจารณา
เพื่อให้มีข้อวัตร เราทำไปทุกวัน ทุกวัน จิตใจเราไม่อยู่เหมือนเก่า มันสูงขึ้น ถึงร่างกายจะ
แก่ก็ตาม เขาทำบาปแต่ละวัน ๆ บาปก็ไม่อยู่เท่าเก่า มันก็สูงขึ้น ๆ ในใจของเขานะ บาป
บวกบาป บุญบวกบุญ มันบวกอยู่ที่ใจ บุญคุณบุญ อยากจะเห็นบาปก็ดูที่ใจ ถ้าใจทำมันก็มี
ถ้าใจไม่ทำ มันก็ไม่มี อยากเห็นบุญก็ดูใจ อยากเห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ดู
ใจ อยากเห็นสมาธิก็ดูใจ อยากเห็นปัญญาก็ดูใจ ถ้าใจตั้งมั่นก็เรียกว่าสมาธิ ถ้าใจรอบรู้ใน
กองสังขารก็เรียกว่าปัญญาเท่านั้น อยากเห็นกิเลสก็ดูใจ ถ้าใจมีโลภ มีโกรธ มีหลง ก็อยู่ที่
ใจ ถ้าใจพ้นแล้วมันก็พ้นอยู่ที่ใจ จะไปดูที่อื่น มันก็ไม่เห็นทั้งนั้น ดูของที่มันมีอยู่ ใคร
เป็นผู้สงสัย พระพุทธศาสนาก็คือใจ ถ้าใจไม่สงสัยพระพุทธศาสนา ใจก็รู้ว่าใจไม่สงสัย
ใจเลื่อมใสพระพุทธศาสนาหรือไม่ ถ้าใจเลื่อมใส ใจก็ตอบใจได้ ถ้าใจไม่เลื่อมใส ใจก็
ตอบใจไม่ได้ ถ้าไม่เลื่อมใส ก็ใจนั้นแหละตอบใจ ถ้าไม่เชื่อพระพุทธศาสนา ใจนั้นแหละ
ตอบใจ ถ้าใจเชื่อพระพุทธศาสนา ก็ใจตอบใจเหมือนกัน ฟังเทศน์ก็คือ ฟังใจผู้เทศน์ ก็เอา
ใจเทศน์ ผู้ฟังก็เอาใจฟัง ตกลงก็เป็นธรรมกถึกเอกทั้งสอง ทั้งผู้ฟัง ทั้งผู้เทศน์ ถ้าคนไม่มี
ใจ ก็ฟังเทศน์ไม่เป็น ถ้าคนไม่มีใจก็เทศน์ไม่เป็น ตกลงเรื่องเทศน์ก็คือเทศน์ใจ ฟังก็คือ
ฟังใจ ปฏิบัติก็คือปฏิบัติใจ ไม่ปฏิบัติก็คือไม่ปฏิบัติใจ ได้ประโยชน์ก็คือใจเป็นผู้ได้
ไม่ได้ประโยชน์ ก็คือใจเป็นผู้ไม่ได้ ขาดทุนก็ใจเป็นผู้ขาดทุน ไม่ขาดทุนก็ใจเป็นผู้ไม่
ขาดทุน เพราะผู้รู้เป็นผู้รู้จัก อันอื่นไม่รู้จัก